

Väärin kysytty

SAKARI NIEMINEN & MATTI WIBERG

Mielipidemittaukset ovat tärkeitä mielialojen kartoittamisvälineitä. On tärkeää, että tehdyt mittaukset ja niihin perustuva uutisointi täyttävät alan vakiintuneet kelpoisuusehdot. (Ks. esim. Heino & Wiberg 2012; Salminen & al. 2015.)

Kunnallisanalan kehittämissäätiö (KAKS) julkaisi 3.1.2017 kuntavaaleja koskevan mittauksen. Mittauksen kysymyksiin ja niiden vastausvaihtoehtoihin sisältyy vakavia ongelmia, joita tarkastelemme neljän yleisen kelpoisuusehdon valossa:

- 1) Kysymykset ja vastausvaihtoehdot eivät saa olla konjunktiivisia (X ja Y).
- 2) Kysymykset ja vastausvaihtoehdot eivät saa olla disjunktiivisia (Z tai W).
- 3) Vastausvaihtoehtojen pitää olla alkeistapaukset kattavat.
- 4) Vastausvaihtoehtojen pitää olla toisensa pois sulkevat.

Miten hyvin KAKS:n mittaus täyttää nämä yleiset ehdot? Vastaamme: kehnosti.

Koska asialla on yleistä merkitystä yli yhden mittausuutisen, tarkastelkaamme kutakin kysymystä erikseen.

Kysymys 1: ”Maailma on niin monimutkainen ja täynnä vaikeuksia, että tarvitaan enemmän yksinkertaisia ja helppoja ratkaisuja.”

Kysymys ei täytä ensimmäistä ehtoa, sillä se sisältää kaksi konjunktiivia: ”monimutkainen ja täynnä vaikeuksia” sekä ”yksinkertaisia ja helppoja ratkaisuja”. Näin muotoiltuna kysymys edellyttää myöntävältä vastaukselta, että vastaajan mielestä maailma on sekä monimutkainen että täynnä vaikeuksia. Jos siis vastaaja haluaa olla samaa mieltä väitteen kanssa, hänen on hyväksyttävä nämä molemmat. Mutta entä vaikkapa tilanteet, joissa vastaaja näkee, että maailma on monimutkainen, mutta ei katso maailman olevan täynnä vaikeuksia? Kysymyksessä myös rinnastetaan toisiinsa helpot ja yksinkertaiset ratkaisut. Mutta tarkoitetaanko ilmauksella, että ratkaisujen tulee olla sekä helppoja että yksinkertaisia? Vai viitataanko sillä siihen, että tarvitaan molempia: niin yksinkertaisia kuin helppojakin ratkaisuja. Kysymys jät-

tää tulkinnanvaraa sen suhteen, mitä sillä oikein ajetaan takaa. Ihmisen, jonka mielestä tarvitaan enemmän helppoja mutta ei yksinkertaisia ratkaisuja, olisi oltava eri mieltä kysymyksen suhteen.

Kysymys 2: ”On parasta luottaa omiin tunteuksiin oikeasta ja väärästä kuin luottaa asiantuntijoiden vakuutteluihin tosiasioiden tilasta.”

Myös tämä kysymys sisältää konjunktion. Muotoilu jättää huomioimatta tilanteen, jossa vastaajan mielestä on parasta luottaa omiin tuntemuksiin oikeasta verrattuna asiantuntijoiden näemyksiin, mutta että asiantuntijoihin olisi parasta luottaa silloin, kun kyse on omista tuntemuksista koskien väärää. Onko käsitepari ”oikea ja väärä” sellainen, että sen osia olisi tarkoituksenmukaista käsitellä erikseen, vai voidaanko katsoa, että konjunktiosta huolimatta kyseessä ovat käsitteet, jotka on mielekkäintä katsoa samaksi kokonaisuudeksi?

Kysymys 3: ”On hyvä, että vaaleissa joku uskalltaa sanoa asiat suoraan, vaikka se loukkaisi monia ihmisiä.”

Kysymys on niin ikään konjunktiivinen. Miten vastaa ihminen, jonka mielestä suora puhe on hyvä, mutta ihmisten loukkaaminen on huonoa?

Kysymys 4: ”Vaaleissa on hyvä ravistella ja havitella muutosta, vaikka se ei toisikaan mukanaan mitään hyvää.”

Kysymys ei täytä ehtoa 1. Kysymyksessä käytetään konjunktiota ”ravistella ja havitella muutosta”. Näin ollen myöntävältä vastaukselta kysymyksen edellytetään sitä, että vastaaja hyväksyy sekä ravistelun että muutoksen havittelun. Mikäli hän haluaisi esimerkiksi muutoksen havittelua mutta ei ravistelua, hänen olisi oltava eri mieltä kysymyksen kanssa.

Miten hyvin sitten vastausvaihtoehdot täyttivät kelpoisuusehdot? Kysymyksiin 1–4 annettiin mittauksessa seuraavat vastausvaihtoehdot:

- täysin samaa mieltä
- jokseenkin samaa mieltä
- ei osaa sanoa
- jokseenkin eri mieltä
- täysin eri mieltä.

Vaihtoehdot eivät ole konjunkttiivisia tai disjunkttiivisia, joten ne täyttävät kelpoisuusehdot 1 ja 2. Myös kelpoisuusehto 4 täyttyy, sillä vaihtoehdot ovat toisensa poissulkevia. Sen sijaan ehdon 3 nojalla vaihtoehtoja voidaan arvostella. Kysymyksen vastausvaihtoehdot asettuvat Likert-asteikolle (ei osaa sanoa -vaihtoehtoa lukuun ottamatta), mutta niiden joukossa ei ole tämän asteikon keski-kohtaa ”ei eri eikä samaa mieltä”. Vastaajan ei siis ole mahdollista suhtautua kysymykseen neutraalisti. Täten vaihtoehtojoukko ei ole kaiken kattava.

Mittauksessa esitettiin myös kysymys: ”Saako vaalikampanjassa esittää epätosia väittämiä tai puolitotuuksia äänten kalastelemiseksi?”

Tämä kysymys ei täytä kelpoisuusehtoa 2, sillä se on disjunkttiivinen. Mikäli kyselyyn osallistuja vastaa kysymykseen myönteisesti, hän hyväksyy sekä puolitotuudet että epätodet väittämät. Mikäli vastausvaihtoehtoisissa ei ole erikseen omaa kohtaansa sekä epätosille väitteille että puolitotuuksille, vastaajan ei ole mahdollista esimerkiksi hyväksyä poliitikon puolitotuuksia, mutta samalla vastustaa hänen epätosia väitteitään.

Vastausvaihtoehdot epä- ja puolitotuuksikysymseen olivat seuraavat:

- Kyllä, tarinat, sepitykset kuuluvat vaaleihin, vastuu on kuulijalla.
- Kyllä, jos tavoite on hyvä ja ei jää kiinni suoranaisesta valehtelusta.
- Ei, vältettävä tahallaan esittämästä epätosia väittämiä totena.
- Ei missään tapauksessa saa esittää epätosia väittämiä.
- Ei osaa sanoa.

Nämä vastausvaihtoehdot rikkovat ainakin ehtoja 1 ja 3. Vaihtoehto ”Kyllä, jos tavoite on hyvä ja ei jää kiinni suoranaisesta valehtelusta” on konjunkttiivinen, eli se ei täytä ensimmäistä ehtoa. Muotoilustaan johtuen ilmaus ”tavoite on hyvä ja ei jää kiinni” johtaa siihen, että mikäli vastaaja haluaa valita tämän vaihtoehdon, hänen on hyväksyttävä sen molemmat ehdot: sekä kiinni jäämättömyys että tavoitteiden hyvyys. Vaikka kysymyksen luonteesta johtuen alkeistapausten täsmällinen määrittäminen on hankalaa, vastausjoukko ei sisällä yhtään neutraalia suhtautumista ilmaisevaa vaihtoehtoa. Vastaaja joko ei osaa sanoa, mitä mieltä hän asiasta on, tai sitten häneltä edellytetään jonkinlaista kielteistä tai myönteistä suhtautumista asiaan. Täten se rikkoo kelpoisuusehtoa 3. Vaihtoehtojen poissulkevuus on sen sijaan tulkin-
nanvaraisempi asia. Mikäli vaihtoehdon ”Kyllä,

Taulukko 1. Kysymysten kelpoisuusehtojen täyttyminen KAKS:n mittauksessa (+ = ehto täyttyy; – = ehto ei täyty)

Kysymys	Ehto 1	Ehto 2
1	–	+
2	–	+
3	–	+
4	–	+
5	+	–

Taulukko 2. Vastausten kelpoisuusehtojen täyttyminen KAKS:n mittauksessa (+ = ehto täyttyy; – = ehto ei täyty)

Vastaukset	Ehto 1	Ehto 2	Ehto 3	Ehto 4
1	+	+	–	+
2	+	+	–	+
3	+	+	–	+
4	+	+	–	+
5	–	+	–	–

tarinat, sepitykset kuuluvat vaaleihin, vastuu on kuulijalla” katsotaan pitävän sisällään vaihtoehdon ”Kyllä, jos tavoite on hyvä ja ei jää kiinni suoranaisesta valehtelusta” mukaiset tilanteet, kysymyksen vastausvaihtoehdot rikkovat myös kelpoisuusehtoa 4 vastaan. Ensimmäisen vaihtoehdon mukaan epä- ja puolitotuudet kuuluvat vaaleihin, ja toisen vaihtoehdon mukaan niitä saa käyttää, jos tarkoitus on hyvä ja ei jää kiinni. Ensimmäisessä vaihtoehdossa siis näytettäisiin hyväksyttävän epätotuudet kaikissa tilanteissa, toisessa taas niille asetetaan ehtoja. Mutta jos ensimmäinen vaihtoehto kattaa kaikki tapaukset, sisältyvät siihen myös toisen vaihtoehdon mukaiset ehdolliset tilanteet. Täten epätotuus, jonka tarkoituksiperät olisivat hyvät ja josta poliitikko ei jäisi kiinni, on mahdollista sekä ensimmäisen että toisen vaihtoehdon kohdalla, jolloin nämä eivät olisi toisiaan poissulkevia.

Tiivistämme tuloksemme taulukkoihin 1 ja 2.

Mittaus rikkoo alan vakiintuneita ehtoja peräti 12 kertaa. Yksikään kysymys ei ollut kelpoisuusehtojen mukainen eikä myöskään yksikään vastausvaihtoehto.

Säätiön ja sille töitä tekevän mittauslaitoksen pitää pystyä parempaan.

KIRJALLISUUS

Heino, Siiri-Maija & Wiberg, Matti: Mielipidemittausuutisointihutilointi. *Politiikka* 54 (2012): 1, 73–82.
Salminen, Antti & Wiberg, Matti & Heino, Siiri-Maija: Mielipidemittausuutisointihutilointi jatkuu. *Politiikka* 57 (2015): 4, 260–268.